

čnoj literaturi. Drugi narodi imaju takvih djela, ali u mnogo sažetijoj obradbi, bez ovakvog enciklopedijskog zahvata, pa se stoga s pravom može reći da je to jedinstveno djelo svoje vrste u cjelokupnoj svjetskoj literaturi. Autor i njegovi suradnici ponajbolji su stručnjaci koje danas možemo okupiti, a ozbiljnost i ljubav s kakvom su pristupili poslu kod nas već dugo nije zapažena. Po načinu obradbe djelo se odlikuje pouzdanošću, iscrpnošću i preciznošću informacija. Namijenjeno je najširem krugu lingvista i filologa i srodnih znanstvenih radnika, te svima onima koji se u ma kojem opsegu bave pitanjima jezika i jezične nastave. Ne može se reći u čemu je njegova vrijednost veća: da li u obradbi domaćeg materijala, prvi put skupljena u takvom opsegu, ili u prikazu svjetskih, osobito modernih lingvističkih škola i pravaca, o kojima na našem jeziku postoji vrlo skromna literatura. Autor je nastojao biti objektivn, i to mu je svakako pošlo za rukom, tako da je čitalac zaista informiran o svim značajnijim lingvističkim školama bez pristranosti, a to je velika prednost djela.

Isto tako autor je široko objektivn i u opisima svih jezičnih ostvarenja u prošlosti i sadašnjosti, i prema velikim i prema malim narodima i jezicima, pa to razvija u čitaoca poštovanje svakog napora na svakoj strani. O tom i sam autor govori jasno i instruktivno ovim riječima: »Pored ostalih, ovaj rječnik ima još i posebnu zadaću: da svojim opisima svih važnijih jezika, prispodabljanjem i uspoređivanjem njihovih obilježja i različnih jezičnih pojava i činjenica, pridonese sazrijevanju spoznaje o tom da svaki narod i svaka etnička skupina treba da se potpuno slobodno i nesputano služi svojim jezikom ili dijalektom, jer jezici nisu umjetne tvorevine, već su oni bitan sastavni dio života svakog naroda u čitavu toku njegova razvitka i postojanja.« To je važno oslobađanje od predrasuda koje ponegdje i danas postoje.

Rječniku lingvističkih naziva podižu vrijednost i indeksi osnovnih nesloženih naziva na kraju knjige na latinskom, ruskom, nje-

mačkom, engleskom, francuskom, talijanskom i španjolskom jeziku. Nazivi tih jezika protumačeni su hrvatskim nazivom, pa daju brzu i pouzdanu informaciju ne samo domaćem nego i stranom čitatelju knjige.

Nije moguće u našem časopisu ulaziti u potanju analizu toga golemog i značajnog djela. Sasvim je jasno da se ponegdje na 2000 strana teksta mogu naći i kakvi manji propusti, ali oni su sasvim sporadični i ne umanjuju značenje toga velikog lingvističkog pothvata, jedinstvenog u nas i vrlo vrijednog u međunarodnim razmjerima. To je svakako najveći domet koji se kod nas danas u tome mogao postići. Stoga autoru pripada veliko priznanje svih naših lingvista.

Ljudevit Jonke

BJE - BI - BJEŠE

U novije vrijeme češće se susreće oblik *bje* u književnim djelima. Rječnik Jugoslavenske akademije za nj kaže da je 2. i 3. lice trećeg imperfekta od gl. *biti* i da »sada nije u običaju«. U povijesti hrvatskog jezika rijetko dolazi, i to samo u spomenicima »u kojima preteže crkveni jezik«. Od starijih hrvatskih pisaca, prema tom Rječniku, upotrijebio ga je samo Jeronim Kavanjin.¹

U staroslavenskom jeziku gl. *biti* (*byti*), uz ostale oblike, imao je u aoristu i imperfektu istovjetne oblike: *běhъ*, *bě*, *bě...*² Prema tome, oblik *bje* može biti ne samo 2. i 3. lice imperfekta nego i 2. i 3. lice aorista. To nam potvrđuju i pisci koji su se njime poslužili u svojim djelima. P. Preradović u prijevodu pjesme talijanskog pjesnika A. Manzoniya *Il cinque maggio* - *Peti svibnja* upotrijebio da je kao aorist: *Ei fu* - *On bje*³ S. S. Kranjčević u pjesmi *Lucida*

¹ AR (= Rječnik Jugoslavenske akademije), I, str. 361.

² Brabec-Hraste-Živković, *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb, 1954, str. 290 i 291.

³ P. Preradović, *Izabrane pjesme*, Zagreb, 1890, str. 319.

intervalla upotrijebio ga je, kako se čini, kao imperfekt: »Čvršća bje krana naoko čela negoli čelo samo«. ⁴ V. Nazor ga je upotrijebio u noveli *Lov na konope*: »... ne bje ocu jednog studenog decembra pravo kad vidje da se navdar vraća ... praznoruk«. ⁵ Tu bi se *bje* mogao zamijeniti i s aoristom *bi* i s imprefektom *bješe*, premda s obzirom na aorist »vidje« u zavisnoj rečenici bolje mu odgovara zamjena *bi*.

Naše novije gramatike hrvatskog jezika kao ni noviji pravopisi i rječnici nisu uopće registrirali obl.k *bje*. To nije učinio ni T. Maretić u prva dva izdanja svoje velike *Gramatike* kao ni izdavači i priređivači u 3. izdanju. ⁶ Koliko mi je poznato, o tom obliku govore, osim Rječnika Jugoslavenske akademije, Broz i Bosanac u *Oblicima jezika staroga slovenskoga* ⁷ i T. Maretić u školskom izdanju svoje *Gramatike*. Broz i Bosanac vele da se »*bje* prema *bě*« u starini govorilo u 2. i 3. licu jednine mjesto *bješe*, ali da se danas govori »samo *bješe*«. ⁸ Maretić u 8. izdanju svoje srednjoškolske *Gramatike* veli da u 2. i 3. licu jednine imperfekta nije dobro upotrebljavati *bje* mjesto *bješe*. ⁹

Međutim, oblik *bje* kao da se u novije vrijeme sve češće upotrebljava. U novom prijevodu *Biblije* stoji: »... narod jak i mnogobrojan, kakva ne *bje* nikad prije« (Joel 2, 2). ¹⁰ No, što je najznačajnije, taj oblik često dolazi u našim istaknutim književnim časopisima *Kolu* i *Republici*. Ovdje ću navesti nekoliko primjera iz njihova prošloga godišta (1969). U 5. broju *Kola* čitamo: »Iznenada *bje* neočekivano svladan ... ra-

doznaloću«, ¹¹ a u 6. broju istog časopisa: »Među hiranim uzvanicima *bje* još izrazitiji kum« - »... ne pobroja zasigurno *bje* li ih ... trinaest ili četrnaest«. ¹² U 4. broju *Republike* čitamo: »... je li moguće da sve što sam ljubio *bje* samo varka« - »... *bje* mi žao zbog njegove uzbuđenosti kojom je odgovarao na neka pitanja«. ¹³ Kako se vidi, u svim tim primjerima *bje* dolazi samo u 3. licu singulara, i to negdje u aorismom, a negdje u imperfektnom značenju.

Iz svega se razabira da se filolozi i književnici ne slažu ni s obzirom na značenje ni s obzirom na upotrebu oblika *bje*. Za filologe je on 2. i 3. lice imperfekta koji se rijetko upotrebljavao u povijesti hrvatskog jezika. Ide među zastarjele oblike i nema mu mjesta u književnom jeziku. Za književnike je on ne samo 2. i 3. lice imperfekta nego i 3. lice aorista. On je još vitalan pa ga zato i upotrebljavaju i tako se bore za njegovo supostojanje s oblicima: *bi* i *bješe*. Hoće li u toj borbi iznijeti pobjedu, pokazat će budućnost.

K. K.

KOJEGA SU RODA JETRA?

Jedan reznjast, ali cjelovit i neparan organ u čovjeka i životinje zove se jetrom ili jetrima. Tako je to u razgovornom i u književnom jeziku: jëtra kao nominativ jednine ženskoga roda i jëtra kao nominativ množine srednjega roda.

Iako upotreba obaju tipova ove riječi ne čini veće teškoće i nejasnoće, ipak se može postaviti nekoliko pitanja. Nije uvijek i svakome jasno mijenja li jëtra kao imenica ž. r. u množini rod ili su jëtra, imenica s. r., u množini samostalna, te se ponašaju kao plurale tantum. A danas u vrijeme brojnih i živih rasprava o jeziku mogu se pored spomenutih pojaviti i druga pitanja o jetri: ako su oba lika jetre jednoznačna i ravnopravna koji je pravilniji ili bolji, ili, jesu li ova dva

⁴ S. S. Kranjčević, *Djela*, II, Za čovjeka, Zagreb, 1934, str. 130.

⁵ Dr M. Šicel, *Hrvatska novela između dva rata*, Zagreb, 1965, str. 22.

⁶ *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, 1. izd., Zagreb, 1899, 2. izd., Zagreb, 1931, 3. izd., Zagreb, 1963.

⁷ 3. izd., Zagreb, 1900.

⁸ N. dj., str. 95.

⁹ Beograd-Zagreb, ?, str. 99.

¹⁰ *Biblija*, izd. Stvarnost, Zagreb, 1968, str. 895.

¹¹ Str. 395.

¹² Str. 516. i 519.

¹³ Str. 173. i 203.